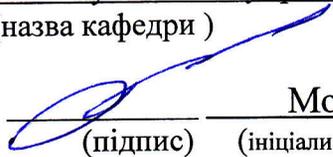

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Кафедра соціології і публічного управління
(назва кафедри, яка забезпечує викладання дисципліни)

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри соціології і публічного управління
(назва кафедри)

Мороз В.М.
(підпис) (ініціали та

прізвище)

«30» серпня 2021 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Соціологія політики

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
перший (бакалаврський) / другий (магістерський)

галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
(шифр і назва)

спеціальність 054 Соціологія
(шифр і назва)

освітня програма Соціологія управління
(назви освітніх програм спеціальностей)

вид дисципліни професійна підготовка; обов'язкова
(загальна підготовка / професійна підготовка; обов'язкова/вибіркова)

форма навчання денна
(денна / заочна/дистанційна)

Харків – 2021 рік

ЛИСТ ЗАТВЕРДЖЕННЯ

Робоча програма з навчальної дисципліни _____ соціологія політики
(назва дисципліни)

Розробник:

старший викладач
(посада, науковий ступінь та вчене звання)
прізвище)

(підпис)

Сутула О.А.
(ініціали та

Робоча програма розглянута та затверджена на засіданні кафедри
_____ соціології і публічного управління
(назва кафедри, яка забезпечує викладання дисципліни)

Протокол від «30»серпня 2021 року № 8

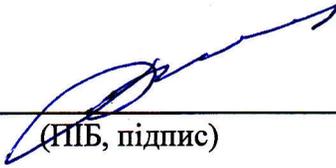
Завідувач кафедри _____
(підпис)

В.М. Мороз
(ініціали та прізвище)

ЛИСТ ПОГОДЖЕННЯ

Шифр та назва освітньої програми	ПІБ Гаранта ОП	Підпис, дата
054 Соціологія Соціологія управління	Бірюкова М.В.	 30.08.21.

Голова групи забезпечення спеціальності _____ Мороз В.М.

(ПІБ, підпис)

«30» серпня 2021 р.

ЛИСТ ПЕРЕЗАТВЕРДЖЕННЯ РОБОЧОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

Дата засідання кафедри-розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача кафедри	Гарант освітньої програми

МЕТА, КОМПЕТЕНТНОСТІ, РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ТА СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА СХЕМА ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета курсу – засвоєння основних категорій, методів і практик соціології політики, необхідних для аналізу соціальних механізмів влади й впливи в суспільстві на різних етапах його розвитку й у різних фазах його функціонування.

Компетентності:

- Здатність діяти соціально відповідально (ЗК-8).
- Здатність аналізувати політичні явища, інституції, здійснювати соціологічне забезпечення управління в політичній сфері на основі знань її структури, властивостей, принципів оптимізації (ФК-14).

Результати навчання

- Давати визначення соціологічних понять і застосовувати соціологічні поняття, концепції та теорії для пояснення практичних ситуацій (РН-1).
- Розрізняти основні соціологічні підходи та парадигми в історичній і сучасній перспективах (РН-10).

У результаті вивчення дисципліни «Соціологія політики» студенти повинні:

Знати

- базові поняття і категорії соціології політики;
- основні теоретико-методологічні підходи до вивчення моделей політичної поведінки, зокрема електоральної поведінки;
- механізми і фактори, що впливають на політичне життя;
- методи соціологічного дослідження політичних процесів та явищ.

Вміти:

- застосовувати теоретичні та емпіричні методи соціологічного аналізу для дослідження, аналізу, оцінки та тенденцій розвитку соціально-політичного стану суспільства;
- виявляти проблематичні, конфліктні тенденції розвитку суспільства;
- пояснювати закономірності та особливості розвитку і функціонування політичних явищ у соціологічному контексті;
- здійснювати соціологічний аналіз електоральної поведінки населення.

Структурно-логічна схема вивчення навчальної дисципліни

Попередні дисципліни:	Наступні дисципліни:
Методологія та методи соціологічних досліджень	Соціологія конфлікту

Політологія	
Загальна соціологія	

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

(розподіл навчального часу за семестрами та видами навчальних занять)

Семестр	Загальний обсяг (годин) / кредитів ECTS	З них		За видами аудиторних занять (годин)			Індивідуальні завдання студентів (КП, КР, РГ, Р, РЕ)	Поточний контроль	Семестровий контроль	
		Аудиторні заняття (годин)	Самостійна робота (годин)	Лекції	Лабораторні заняття	Практичні заняття, семінари			Контрольні роботи (кількість робіт)	Залік
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
6	120/4	64	56	32		32	20PE	-	-	+

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до загального обсягу складає 53 %

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п.	Види навчальних занять (Л, ЛЗ, ПЗ, СР)	Кількість годин	<p style="text-align: center;">Номер семестру (якщо дисципліна викладається у декількох семестрах). Назви змістових модулів. Найменування тем та питань кожного заняття. Завдання на самостійну роботу.</p>	Рекомендована література (базова, допоміжна)
1	2	3	4	5
1.	Л	4	<p>Семестр 6. Змістовний модуль № 1 Соціологія політики як наука. <u>Тема 1. Соціологія політики як наука та навчальна дисципліна.</u> 1. Об'єкт, предмет соціології політики. 2. Етапи розвитку соціології політики. 3. Теоретичний й емпіричний рівні політичної соціології. . 4. Співвідношення соціології політики з іншими соціологічними дисциплінами.</p>	1-6
2	СР	5	<p><u>Тема 1. Соціологія політики як наука та навчальна дисципліна..</u> 1. Теоретичний й емпіричний рівні політичної соціології. 2. Основні парадигми дослідження 3. Теоретичні методи політичної соціології. 4. Емпіричні методи політичної соціології. 5. Співвідношення кількісних й якісних методів у дослідженні політичних явищ. 6. Роль політичної соціології в розробці сучасних технологій прогнозування політичних процесів. 7. Проблемне поле і методи соціології політики. 8. Відмінні риси політології й політичної соціології.</p>	1-6, 13-19
3	ПЗ	4	<p><u>Тема 1. Соціологія політики як наука та навчальна дисципліна..</u> 1. Об'єкт, предмет, структура й система категорій політичної соціології 2. Основні етапи становлення політичної соціології.. 3. Місце політичної соціології в системі дисциплін політологічного циклу . 4. Функції політичної соціології.</p>	1-6
4	Л	4	<p><u>Тема 2. Базові парадигми соціології політики</u> 1. Соціально-економічні основи політики. 2. Концепції соціальної і політичної нерівності. 3. Соціологія влади, держави і політики в працях М. Вебера. 4. Соціально-економічні основи політики.</p>	5-9
5	СР	5	<p><u>Тема 2. Базові парадигми соціології політики</u> 1. Принципи соціально-економічних засад соціології політики. 2. Сучасні концепції соціальної і політичної нерівності. 3. Соціологія влади, 4. Соціологія держави в працях М. Вебера. 5. Соціологія політики в працях М. Вебера. 6. Соціально-економічні засади соціології політики.</p>	5,9, 20
6	ПЗ	4	<p><u>Тема 2. Базові парадигми соціології політики</u> 1. Соціально-економічні основи політики. 2. Концепції соціальної і політичної нерівності. 3. Соціологія влади, держави і політики в працях М. Вебера.</p>	5,9, 20

			4.Соціально-економічні основи політики.	
7	Л	4	<u>Тема 3. Соціально-політична поведінка як форма участі у реалізації влади</u> 1. Людина в системі соціально-політичних відносин 2. Політична соціалізація. 3. Концепції взаємодії особистості і політики	4-10
8	С	10	<u>Тема 3. Соціально-політична поведінка як форма участі у реалізації влади</u> 1. Якщо в один і той самий історичний період люди живуть в одних і тих самих соціально-економічних, політичних умовах, то чому така багатоманітна самореалізація кожної особистості? 2. Ваше розуміння думки К.Маркса: «Точно так, як саме суспільство виробляє людину... так і людина виробляє суспільство». Ваша оцінка цієї думки. 3. Яку б ви запропонували типологію особистості в сучасному українському суспільстві за її ставленням до політичного процесу? Які критерії типології ви берете за основу? 4. Питання про права та свободи особистості. Порівняйте статті Декларації прав людини, що була прийнята 10 грудня 1948 р. ООН, і закони Латвії, Литви та Естонії про виборчі права, про участь в акціонерних товариствах, про громадянство в цих країнах. 5. Який існує взаємозв'язок між поняттями «особистість-громадянське суспільство-держава»? 6. Існує досить поширена думка: «Колектив завжди правий». Чи згодні ви з цим висловлюванням? Аргументуйте свою відповідь	4-10
9	ПЗ	4	<u>Тема 3. Соціально-політична поведінка як форма участі у реалізації влади</u> 1. Людина в системі соціально-політичних відносин 2. Влада й людина. 3. Особливості політичної соціалізації молоді. 4. Сім'я як чинник політичної соціалізації дітей.	4-10
10.	Л	4	<u>Тема 4. Громадянське суспільство в виборчому процесі</u> 1. Генезис поняття «громадянське суспільство». 2. Поняття і сутність громадянського суспільства. 3. Політичне життя громадянського суспільства як об'єкт соціології політики 4. Структура громадянського суспільства.	12-19
11	СР	10	<u>Тема 4. Громадянське суспільство в виборчому процесі</u> 1. Поняття, структура та функції громадянського суспільства. 2. Інститути громадянського суспільства. 3. Громадянська культура. 4. Функції та атрибути громадянського суспільства. 5. Громадянське суспільство і групи інтересів. 6. Громадянське і політичне суспільство. 7. Громадянське суспільство як умова свободи і демократії. 8. Вплив процесів трансформації на форму громадянських суспільств. 9. Моделі громадянських суспільств. 10. Демократичне громадянське суспільство. 11. Посередницьке громадянське суспільство.	1-3, 7-9, 11-12, 14-18.
12	ПЗ	4	<u>Тема 4. Громадянське суспільство в виборчому процесі</u>	1-3,

			<ol style="list-style-type: none"> 1. Генезис поняття «громадянське суспільство». 2. Поняття і сутність громадянського суспільства. 3. Політичне життя громадянського суспільства як об'єкт соціології політики 4. Структура громадянського суспільства. 	7-9, 11-12, 14-18
13	Л	4	<u>Тема 5. Соціально-політичне лідерство</u> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття соціального і політичного лідерства. 2. Типологія соціального та політичного лідерства. 3. Теорії лідерства. 4. Функції лідера. 	8-10
14	СР	7	<u>Тема 5. Соціально-політичне лідерство</u> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття і сутність соціально-політичного лідерства. 2. Типи соціально-політичних лідерів. 3. Соціально-політичне лідерство в сучасній Україні: механізм формування і функціонування, критерії оцінки популярності й ефективності. 4. Політичний портрет одного з лідерів (за бажанням). 5. Жінка в ролі політика, лідера. 	1-4, 8-10, 15-20.
15	ПЗ	4	<u>Тема 5. Соціально-політичне лідерство</u> <ol style="list-style-type: none"> 1 Поняття соціального і політичного лідерства. 2 Типологія соціального і політичного лідерства. 3 Теорії лідерства. 4 Функції лідера. 	15-20, 25-30
16	Л	4	Змістовний модуль № 2. Електоральна поведінка особистості. <u>Тема 6. Соціально-політична еліта.</u> <ol style="list-style-type: none"> 1. Соціально-політична еліта: поняття і суть. 2. Класичні теорії еліти. 3. Основні функції соціально-політичної еліти. 4. Механізм формування соціально-політичної еліти. 	11-17
17	СР	7	<u>Тема 6. Соціально-політична еліта.</u> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття еліти, її основні функції. 2. Становлення теорії еліт. <ol style="list-style-type: none"> а) концепція еліти В. Паретто і Г. Моска; б) Р. Міхельс про олігархію; в) В. Липинський і Д. Донцов про роль еліти. 3. Сучасні концепції еліти. Еліта й демократія. 	25-30
18	ПЗ	4	<u>Тема 6. Соціально-політична еліта.</u> <ol style="list-style-type: none"> 1. Соціально-політична еліта: поняття і суть. 2. Класичні теорії еліти. 3. Основні функції соціально-політичної еліти. 4 Механізм формування соціально-політичної еліти. 	25-32
19	Л	4	<u>Тема 7. Соціально-політичні конфлікти.</u> <ol style="list-style-type: none"> 1. Конфлікт як соціальне явище. 2. Теорії соціального конфлікту 3. Типологія, структура і функції політичних конфліктів. 4. Політична криза і політична катастрофа 5. Шляхи і засоби регулювання соціальних, політичних конфліктів. 6. Соціально-політичні конфлікти в Україні, їх природа та сутність 	1-3, 25-32
20	СР	7	<u>Тема 7. Соціально-політичні конфлікти.</u> <ol style="list-style-type: none"> 1. Традиційні й модерністські теорії конфліктів. 	1-3, 25-32

			<p>2. Політичний конфлікт як форма взаємовідносин між суб'єктами, особами, партіями й державами з приводу влади.</p> <p>3. Конфліктна модель суспільства Р. Дарендорфа.</p> <p>4. Сутність теорії "позитивно-функціонального конфлікту" Л. Козера.</p> <p>5. Шляхи нейтралізації політичних конфліктів.</p> <p>6. Типи та специфіка міждержавних конфліктів.</p> <p>7. Роль ООН, Ради Європи, Парламентської асамблеї ЄС у розв'язанні конфліктів.</p> <p>8. Особливості розвитку й розв'язання конфліктів на територіях колишнього Радянського Союзу (Чеченська Республіка, Придністров'я, грузино-абхазський конфлікт, Нагорний Карабах).</p> <p>9. Теорія фаз та етапів розвитку й розв'язання конфліктів.</p> <p>10. Механізми розвитку соціальних, політичних конфліктів.</p> <p>11. Статус посередника (медіатора) в розв'язанні соціальних, політичних конфліктів.</p> <p>12. Переговори як тип розв'язання конфліктів.</p> <p>13. Шляхи й методи попередження соціальних, політичних конфліктів.</p> <p>14. Корупція як фактор конфліктності українського суспільства.</p> <p>15. Бюрократія як фактор конфліктів у політичному житті.</p>	
21	ПЗ	4	<p><u>Тема 7. Соціально-політичні конфлікти.</u></p> <p>1. Проаналізуйте, від чого залежать насильницькі й ненасильницькі конфлікти в суспільному житті? Проаналізуйте вітчизняні теорії конфліктів.</p> <p>2. Наведіть приклади "урядового", "парламентського", "системного" конфліктів, визначте їх різницю.</p> <p>3. Гострою проблемою нових незалежних держав після розпаду СРСР є суспільно-політична нестабільність. Як, на Вашу думку, допоможе вирішити цю проблему розвинута "національна ідея"?</p> <p>4. Опишіть подібність і відмінність понять "конфлікт", "криза", "катастрофа".</p> <p>5. Чому там, де є люди, неминучі конфлікти?</p> <p>6. Які рівні конфліктів Вам відомі?</p> <p>7. Чим відрізняються внутрішньополітичні конфлікти від зовнішньополітичних?</p> <p>8. Чи кожен страйк є політичним конфліктом?</p> <p>9. Як відрізняються етнополітичні конфлікти від соціальних?</p> <p>10. Визначте політичну складову міжконфесійних конфліктів.</p>	2-7, 11-12, 22-32.
22	Л	4	<p><u>Тема 8. Соціологія електоральної поведінки</u></p> <p>1. Поняття, види, функції соціології електоральної поведінки.</p> <p>2. Методи соціології електоральної поведінки.</p> <p>3. Основні напрямки та школи світової електоральної соціології.</p> <p>4. Екзит-пол: види, функції, особливості.</p>	1-4, 28-31.
23	СР	6	<p><u>Тема 8. Соціологія електоральної поведінки</u></p> <p>1. Переваги та недоліки класичних соціологічних підходів дослідження поведінки електорату.</p> <p>2. Соціально-психологічна модель електоральної поведінки.</p> <p>3. Теорії раціонального вибору (Е. Даунса, М. Файорина).</p> <p>4. Класична американська модель електоральної поведінки (Р. Вольфінгера, С. Розенстоуна).</p> <p>5. Теорії «ірраціонального вибору» (С. Розенберг і П.</p>	1-4, 28-31

			Маккаферті). 6. Політичний аналіз та прогнозування.	
24	ПЗ	4	Тема 8. Соціологія електоральної поведінки 1. Масові опитування в електоральних дослідженнях. 2. Соціологічна модель електоральної поведінки (С. Ліпсет, С. Роккан). 3. Напрямок біхевіоризму в дослідженні електорату (Ч. Меріам, Ф. Гознел). 4. «Виборча географія» А. Зигфріда.	1-4, 28-31
Разом (годин)		120		

САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва видів самостійної роботи	Кількість годин
1	Опрацювання лекційного матеріалу	8
2	Підготовка до практичних (семінарських) занять	16
3	Самостійне вивчення тем та питань, які не викладаються на лекційних заняттях	17
4	Виконання індивідуальних завдань, виконання проєктів	15
	Разом	56

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Студентами здійснюється підготовка та захист презентації за темами індивідуальних завдань, відповідно до тем курсу.
(вид індивідуального завдання)

№ з/п	Назва індивідуального завдання та (або) його розділів	Терміни виконання (на якому тижні)
1	2	3
1	Підготовка та презентація есе з двох проблемних напрямків: 1. Визначення особливостей соціології політики та її відмінностей від політології 2. Роль політичних конфліктів у розвитку суспільства: історія та сучасність	1-2
2	Підготовка та презентація наукових доповідей. В межах індивідуальних завдань студенту потрібно зробити презентацію для ілюстрації шляхів розв'язання поставленої задачі в межах тем запропонованих для науково-дослідної роботи. Теми наукових доповідей: 1. Маніпулятивні технології ЗМІ в період виборів. 2. Політичні орієнтації українського електорату:	3-7

	<p>динаміка, регіональні й соціально-демографічні особливості.</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. Дослідження електоральної поведінки в США й Західній Європі. 4. Дослідження електоральної поведінки на пострадянському просторі. 5. Український досвід вивчення суспільної думки в період виборів. 6. Метод використання чуток в управлінні електоральної поведінки. 7. Формування стереотипів у виборчих кампаніях як метод управління електоральною поведінкою. 	
3	<p>Проведення ділової гри, дискусії за темою «Особливості електоральної поведінки в Україні».</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Розглянути сутність політичної поведінки. Динаміка електоральних вподобань українців. 2) Визначити суб'єктивні та об'єктивні фактори мотивації електоральної поведінки. 3) Вплив ЗМІ на електоральні переваги виборців. 4) Простежити стадії виборчого процесу та моделі електоральної поведінки. 5) Досвід дослідження електорату соціологічними методами. 	8-12
4	<p>Проведення та презентація результатів групових проектів: «Моніторинг ЗМІ виборчих кампаній міжнародного та вітчизняного рівня (за вибором)».</p> <p>Теми для підготовки групових проектів:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Використання електоральних технологій під час виборів у країнах Західної Європи. 2. Використання електоральних технологій під час виборів у США. 3. Використання електоральних технологій під час виборів у країнах пострадянського простору. 4. Особливості виборчих кампаній до Верховної Ради (2006-2019 р.). 5. Особливості виборчих кампаній по виборам Президента України (2004-2019 р.р.). 6. Особливості й основні підсумки виборчих кампаній до органів місцевого самоврядування в Україні (2006-2021 р.р.). 7. Політичні рейтинги. 8. Поняття масових політичних настроїв. 9. Психологічні та економічні чинники впливу на електорат. 	13-16

	10. Роль ЗМІ в конструюванні політичної реальності. 11. Маніпулятивні технології ЗМІ в період виборів. 12. Вплив ЗМІ на електоральні переваги виборців.	
--	---	--

Форми та методи навчання

При викладанні дисципліни «Соціологія політики» передбачено застосування активних та інтерактивних методів навчання – проблемних та міні-лекцій, практичних занять в активній формі, тестування, розв’язання ситуаційних та практичних завдань, ділових ігор.

Під час проведення лекційних занять за темами № 1 «Соціологія політики як наука та навчальна дисципліна», № 6 «Соціально-політична еліта», № 7 «Соціально-політичні конфлікти» передбачено застосування пояснювально-ілюстративного методу (демонстрація на екрані слайдів презентацій, візуалізації навчального матеріалу).

Під час проведення лекційних занять за темами № 2 «Базові парадигми соціології політики», № 3 «Соціально-політична поведінка як форма участі у реалізації влади» передбачено застосування методу проблемного викладення (перш ніж викладати матеріал, ставиться проблема, формулюється пізнавальне завдання, а потім, розкривається система доведень, порівнюючи погляди, різні підходи).

Під час проведення лекційних занять за темами № 4 «Громадянське суспільство в виборчому процесі», № 8 «Соціологія електоральної поведінки» передбачено застосування репродуктивного методу (викладання матеріалу базується на інструкціях, розпорядженнях, правилах).

Під час проведення практичних занять застосовується:

- дослідницький метод (самостійний аналіз матеріалу, літератури, джерел, виконання пошукових дій, спостереження й виміри);
- репродуктивний метод (засвоєння базових понять курсу);
- частково-пошуковий, або евристичний метод (під час підготовки індивідуальних завдань (рефератів).

Лекції – усний виклад теоретичного матеріалу: сутності явищ, наукових понять, процесів, які знаходяться між собою в логічному зв'язку. Лекція, за можливості, супроводжується показом слайдів за допомогою медіа-проектора, а також демонстраціями роботи інформаційних систем та окремих їх елементів. Проблемні лекції – лекції, що містять елементи стимулювання пізнавальної, дослідницької та творчої діяльності студентів. Нові знання отримуються в ході розв’язання певного проблемного завдання.

Лекції проблемного характеру – один із найважливіших елементів проблемного навчання студентів. Вони передбачають поряд із розглядом основного лекційного матеріалу встановлення та розгляд кола проблемних питань дискусійного характеру, які недостатньо розроблені в науці й мають

актуальне значення для теорії та практики. Лекції проблемного характеру відрізняються поглибленою аргументацією матеріалу, що викладається. Вони сприяють формуванню у студентів самостійного творчого мислення, прищеплюють їм пізнавальні навички. Студенти стають учасниками наукового пошуку та вирішення проблемних ситуацій.

Міні-лекції передбачають викладення навчального матеріалу за короткий проміжок часу й характеризуються значною ємністю, складністю логічних побудов, образів, доказів та узагальнень. Вони проводяться, як правило, як частина заняття-дослідження. Міні-лекції відрізняються від повноформатних лекцій значно меншою тривалістю. Зазвичай міні-лекції тривають не більше 10 – 15 хвилин і використовуються для того, щоб стисло донести нову інформацію до всіх слухачів. Міні-лекції часто застосовуються як частини цілісної теми, яку бажано викладати повноформатною лекцією, щоб не втомлювати аудиторію. Тоді інформація надається по черзі кількома окремими сегментами, між якими застосовуються інші форми й методи навчання.

Семінари-дискусії передбачають обмін думками і поглядами учасників з приводу даної теми, а також розвивають мислення, допомагають формувати погляди та переконання, виробляють вміння формулювати думки й висловлювати їх.

Робота в малих групах дає змогу структурувати практично-семінарські заняття за формою і змістом, створює можливості для участі кожного студента в роботі за темою заняття, забезпечує формування особистісних якостей та досвіду соціального спілкування.

Дискусії та «мозковий штурм» як елементи лекційних та практичних занять стимулюють розумову активність студентів, сприяють глибшому засвоєнню вивченого матеріалу.

Практичні заняття – проводяться у формі семінарських занять. Для семінарських занять студенти опрацьовують лекційний матеріал, готують виступи з використанням навчальної і наукової літератури, виступають з презентаціями. Лектор оцінює активність студентів впродовж семінару за прийнятою шкалою оцінок в балах. Під час семінарського заняття обов'язково за кожною темою оцінюються рівень знань студентів за допомогою тестових завдань та письмової самостійної роботи на знання основних понять за темою. На семінарському Семінарські заняття можуть бути побудовані у формі ділової гри або дискусії.

Індивідуальне завдання – вид самостійної роботи поза аудиторними годинами, коли студент, використовуючи лекційний матеріал та додаткові джерела знань, розробляє особисту тему.

Презентації – вид самостійної роботи, що виконується студентом поза аудиторними годинами. Студент вільно обирає тематику з числа тем, які пропонуються планами семінарських занять, або узгоджує з викладачем ініціативну тематику. Наступним кроком студент здійснює бібліографічний пошук, використовуючи бібліотечні фонди або Інтернет-ресурси. Також складає план презентації або ставить питання, на які треба отримати

аргументовану відповідь. Опанувавши джерела за темою, студент розкриває зміст питань та представляє виконану роботу на семінарі. Обсяг презентації – 16-25 слайдів, текст доповіді – 4-6 стандартних сторінок, набраних на комп'ютері. Основний зміст презентації доповідається у вільній формі на семінарському занятті, і студент отримує оцінку від викладача.

Написання реферату – вид самостійної роботи, що виконується студентом поза аудиторними годинами. Студент вільно обирає тематику з числа тем, які пропонуються планами семінарських занять, або узгоджує з викладачем ініціативну тематику. Наступним кроком студент здійснює бібліографічний пошук, використовуючи бібліотечні фонди або інтернет-ресурси. Також складає план реферату або ставить питання, на які треба отримати аргументовану відповідь. Опанувавши джерела за темою (не менше трьох), студент реферує зміст наукових джерел таким чином, аби розкрити зміст питань або дати відповідь на поставлені питання. Обсяг реферату – до 10 стандартних сторінок, набраних на комп'ютері або написаних власноруч. Реферат оформлюється згідно існуючому в університеті стандарту. Реферат зачитується або його основний зміст доповідається у вільній формі на семінарському занятті, і студент отримує оцінку від викладача.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

1. Підсумковий (семестровий) контроль проводиться у формі іспиту або шляхом накопичення балів за поточним контролем по змістовним модулям.

Іспит – письмова або усна відповідь на питання, що містяться в білеті. Питання білетів можуть доводитися до студентів заздалегідь. Білети готує лектор, вони затверджуються на засіданні кафедри і підписуються завідувачем кафедри. Викладач має оцінити якість відповіді студента за прийнятою шкалою академічних оцінок.

Контрольні питання з курсу до іспиту.

1. Соціологія політики як наука.
2. Політика як соціальний інститут.
3. Етапи становлення й розвитку соціології політики, класики соціально-політичної думки.
4. Протосоціологічний етап розвитку соціології політики.
5. Соціально-політичні ідеї Г.Ф.В. Гегеля.
6. Соціально-політична теорія К. Маркса та Ф. Енгельса.
7. А. де Токвіль та його погляди на демократію і революцію.
8. Внесок у соціологію політики Г. Ле Бона
9. Соціально-політичні концепції влади та бюрократії М. Вебера.
10. Елітистські теорії Г. Моски та В. Парето.
11. Об'єкт, предмет електоральної соціології.

12. Методи соціології електоральної поведінки.
13. Місце електоральної поведінки серед інших соціальних дисциплін.
14. Солом'яні опитування (США, кінець 19 - початок 20 ст.).
15. Інформаційний супровід виборів і становлення дослідницьких технологій.
16. Масові опитування в електоральних дослідженнях.
17. Основні напрямки та школи світової електоральної соціології.
18. Французька школа електоральної поведінки
19. Соціологічна модель електоральної поведінки (С. Ліпсет, С. Роккан).
20. Напрямок біхевіоризму в дослідженні електорату (Ч. Меріам, Ф. Гознел).
21. Панельні опитування електорату.
22. «Виборча географія» А. Зигфріда.
23. Переваги та недоліки класичних соціологічних підходів дослідження поведінки електорату.
24. Соціально-психологічна модель електоральної поведінки.
25. Теорії раціонального вибору (Е. Даунс, М. Файорина)
26. Класична американська модель електоральної поведінки (Р. Вольфінгера, С. Розенстоуна).
27. Теорії «ірраціонального вибору» (С. Розенберг і П. Маккаферті).
28. Мічиганська школа електоральної поведінки.
29. Модель «навчання протягом життя» Р. Роуза, Я Маккалістера.
30. Соціально-психологічний підхід дослідження електоральної поведінки у країнах Західної Європи.
31. Поняття політичної поведінки.
32. Типи політичної дії.
33. Пасивна та активна електоральна поведінка.
34. Політичні партії та політична еліта: моделі електоральної поведінки.
35. Поняття та структура електорату.
36. Абсолютний і ситуативний електоральний абсентеїзм
37. Об'єктивні фактори впливу на електоральну поведінку
38. Суб'єктивні фактори впливу на електоральну поведінку.
39. Вплив політичних партій та організацій на електорат
40. Вплив ЗМІ на електоральну поведінку.
41. Механізми впливу в залежності від політичної системи суспільства.
42. Інтернет ресурси як фактор управління електоральною поведінкою.
43. Релігійність як фактор управління електоральною поведінкою.
44. Поняття та види виборів.
45. Основні стадії виборчого процесу. Поняття виборчого циклу.
46. Контроль виборчого процесу і його правові аспекти.
47. Поняття та види мажоритарної, пропорційної та змішаної виборчих систем.
48. Виборчі ценси: віковий, громадянства, майновий, освітній, осілості, статі, расовий, службовий, мовний.

49. Переваги та недоліки мажоритарної, пропорційної та змішаної виборчих систем.
50. Виборча система в Україні для обрання Президента.
51. Виборча система в Україні при обранні депутатів Верховної Ради.
52. Виборча система в Україні для обрання органів місцевого самоврядування.
53. Змішані виборчі системи.
54. Фальсифікації під час виборчого процесу.
55. Поняття та структура електорального дослідження.
56. Дослідження передвиборної соціально-політичної ситуації в окрузі.
57. Дослідження ходу виборчої кампанії й ефективності пропаганди.
58. Методики опитування під час виборчого процесу.
59. Моделі організації виборчих кампаній у країнах Західної Європи.
60. Моделі організації виборчих кампаній у США.
61. Моделі організації виборчих кампаній у країнах пострадянського простору.
62. Методики проведення «exit pool».
63. Рейтингові виміри й побудова рейтингів.
64. Метод фокус-групи в дослідженні електоральної поведінки.
65. Стратегія підготовки виборчої кампанії.
66. Досвід проведення соціологічних опитування під час виборів у США, країнах Західної Європи та пострадянського простору.
67. Політичний маркетинг.
68. Досвід закордонних прогнозних моделей: Люїса-Бека, Тафта, Еріксона.
69. Досвід проведення exit-poll в Україні під час проведення виборів до Верховної Ради.
70. Український досвід вивчення суспільної думки в період виборів

2.Поточний контроль проводиться за результатами роботи студентів на семінарських заняттях, методом оцінювання контрольних робіт, шляхом оцінювання рефератів, індивідуальних завдань, ведення конспектів лекцій.

Контроль на семінарських заняттях – оцінювання виступів студентів, відповідей на питання поставлені викладачем, оцінювання внеску окремих студентів у групову роботу, наприклад, активність в діловій грі.

Контрольна робота – вид поточного контролю знань студентів, який має на меті виявити рівень знань студентів та практичні навички, що отримані за пройденим матеріалом. Дата проведення контрольної роботи доводиться до студентів і призначається по завершенню вивчення одного або кількох змістових модулів. Питання або практичні завдання готує викладач, що веде практичні заняття, вони узгоджуються з лекційними питаннями і тематикою семінарських занять. Завдання можуть передбачати творчу роботу, відповідь на проблемне питання тощо. Контрольна робота виконується у письмовій формі в присутності викладача, оцінюється за

прийнятою шкалою і оцінка може використовувати викладачем для підрахунку кумулятивного балу за підсумками вивчення дисципліни.

Перевірка лекційного конспекту – проводиться в рамках практичного заняття, присутність на лекції і ведення конспекту може оцінюватися в балах та враховуватися у кумулятивній оцінці.

Індивідуальні завдання – оцінюються викладачем або за результатами доповіді на практичному занятті або окремо за наданим текстом.

Виконання проекту передбачає командну або індивідуальну дослідницьку роботу за вибраною темою, підготовку письмового звіту та проведення презентації за допомогою мультимедійного обладнання в присутності викладачів кафедри.

Мета проекту полягає в перевірці успішності засвоєння студентами категоріального апарату соціології та уміння використовувати соціологічну уяву для аналізу явищ і процесів, що відбуваються у суспільстві.

Індивідуальний проект виконується за персональною темою. Командний проект – це пізнавально-аналітична робота групи студентів (2-3 студента). Зміст командного проекту полягає в критичному аналізі підходів і точок зору по одній із соціальних проблем.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ, ТА ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ТА УМІНЬ (НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS)

Таблиця 2. – Розподіл балів для оцінювання успішності студента для іспиту

Контрольні роботи (тестові за темами)	Контрольні роботи (за модулями)	Індивідуальні завдання (проекти)	Іспит	Сума
40 (5*8)	20 (10*2)	20	20	100

Таблиця 3. Шкала оцінювання знань та умінь: національна та ЄКТС

Рейтинг ва Оцінка, бали	Оцінка ECTS та її визначення	Національна оцінка	Критерії оцінювання	
			позитивні	негативні
1	2	3	4	5
90-100	A	Відмінно	<p>Глибоке знання навчального матеріалу модуля, що містяться в основних і додаткових літературних джерелах;</p> <ul style="list-style-type: none"> - вміння аналізувати явища, які вивчаються, в їхньому взаємозв'язку і розвитку; - вміння проводити теоретичні розрахунки; - відповіді на запитання чіткі, лаконічні, логічно послідовні; - вміння вирішувати складні практичні задачі. 	Відповіді на запитання можуть містити незначні неточності
82-89	B	Добре	<ul style="list-style-type: none"> - Глибокий рівень знань в обсязі обов'язкового матеріалу, що передбачений модулем; - вміння давати аргументовані відповіді на запитання і проводити теоретичні розрахунки; - вміння вирішувати складні практичні задачі. 	Відповіді на запитання містять певні неточності;
	C		<ul style="list-style-type: none"> - Міцні знання матеріалу, що вивчається, та його практичного застосування; 	- невміння використовувати теоретичні зна

75-81		Добре	<ul style="list-style-type: none"> - вміння давати аргументовані відповіді на запитання і проводити теоретичні розрахунки; - вміння вирішувати практичні задачі. 	<p>ння для вирішення складних практичних задач.</p>
64-74	D	Задовільно	<ul style="list-style-type: none"> - Знання основних фундаментальних положень матеріалу, що вивчається, та їх практичного застосування; - вміння вирішувати прості практичні задачі. 	<ul style="list-style-type: none"> - Невміння давати аргументовані відповіді на запитання; - не вміння аналізувати викладений матеріал і виконувати розрахунки; - не вміння вирішувати складні практичні задачі.
0-63	E	Задовільно	<ul style="list-style-type: none"> - Знання основних фундаментальних положень матеріалу модуля, - вміння вирішувати найпростіші практичні задачі. 	<ul style="list-style-type: none"> - Незнання окремих (непринципових) питань з матеріалу модуля; - не вміння послідовно і аргументовано висловлювати думку; - не вміння застосовувати теоретичні положення при розв'язанні практичних задач
35-59	FX (потрібно додати до вивчення)	Незадовільно	<p>Додаткове вивчення матеріалу модуля може бути виконане в терміни, що передбачені навчальним планом.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Незнання основних фундаментальних положень навчального матеріалу модуля; - істотні помилки у відповідях на запитання; - не вміння розв'язувати прості практичні задачі.

1-34	Ф (потрібно повторення)	Незадовільно	<ul style="list-style-type: none"> - Повна відсутність знань значної частини навчального матеріалу модуля; - істотні помилки у відповідях на запитання; - незнання основних фундаментальних положень; - невміння орієнтуватися під час розв'язання простих практичних задач
------	----------------------------	--------------	---

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

(надається перелік складових навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни та посилання на сайт, де вони розташовані)

- 1) сілабус
- 2) робоча програма навчальної дисципліни
- 3) навчальний контент (конспект або розширений план лекцій);
- 4) плани семінарських занять
- 5) завдання для самостійної роботи студентів
- 6) питання, задачі, завдання або кейси для поточного та підсумкового контролю знань і вмінь студентів
- 7) бібліотечний фонд університету і кафедри
- 8) сайт кафедри: <http://web.kpi.kharkov.ua/sp/054-sotsiologiya-bakalavr-2/>

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова література

1	Гончарук-Чолач Т. В., Джугла Н.В. Політична соціологія: навчальний посібник / За ред. Гончарук-Чолач Т.В. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2018.-250 с. // http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/35728/2/посібник%20політологія%202019-перетворено.pdf
2	Гелей С. Д., Рутар С. М. Політологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2019. – 348 с.
3	Галузева соціологія: навч. посібн. для студ. вищ. навчал. закладів / Т. Г. Бродецька, С.

	О. Колот, Т.О. Северинюк, В.С. Скляр: Одес. нац. політех. ун-т. Каф. соціології та психології. – Одеса: Наука і техніка, 2004. – 156 с.
4	Гіденс Е. Соціологія / Е. Гіденс / пер. з англ. В. Шовкун, А. Олійник; наук. ред. О.Іващенко. – К.: Основи, 1999. – 726 с.
5	Морарь М.В. М 79 Політологія: навчальний посібник. Мелітополь: ФО-П Однорог Т.В., 2019. 176с. // http://www.tsatu.edu.ua/shn/wp-content/uploads/sites/59/morar-m.v.-politohija.navchalnyj-posibnyk.pdf
6	Історія соціології: навч. посіб. / за ред. І. П. Руценка; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Харків: НТУ «ХП», 2017. – 432 с.
7	Жоль К. К. Соціологія : навч. посіб. / К. К. Жоль. – К.: Либідь, 2005. – 440 с.
8	Коваліско Н. В. Основи соціальної стратифікації: навч. посібник. / Н. В Коваліско. – Л.: Магнолія 2006, 2007. – 328 с.
9	Пилипенко В. Є., Вишняк О. І., Куценко О.Д. Спеціальні та галузеві соціології: Навч. посіб.— К.: Каравела, 2003. — 304 с.
10	Піча В.М. Політологія: Підручник/ В.М.Піча, Н.М.Хома.- 5-те вид., стер.- Львів: "Новий Світ-2000", 2008.- 304
11	Політологія: підручник / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, І. О. Поліщук, Г. Ю. Васильєв, В. Я. Зимогляд; ред.: М. П. Требін; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». - Х.: Право, 2013. - 414 с.
12	Неліпа Д.В. Системний аналіз політології: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2019. - 304 с.
13	Рудич Ф. М. Політологія: підручник /Ф. М. Рудич. - 3-те вид., переробл., доповн. - К.: Либідь, 2009. - 480 с.
14	Руценка І. війна цивілізацій: анатомія російсько-українського конфлікту. – К.: «Києво-Могилянська академія», 2020. – 436 с.
15	Семке Н. М. Політологія: навч. посібник – Х.: Торсінг плюс, 2009. – 384 с.

Додаткова література

16	Закон України «Про політичні партії в Україні». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text
17	Закон України «Про інформацію». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text
18	Закон України «Про громадські об'єднання». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text
19	Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text
20	Інституційні зміни політичної системи сучасної України: оцінка стану та напрями оптимізації: аналітична доповідь / За ред. д. політ. н., професора Г.І. Зеленько. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2014. – 164 с.
21	Світова гібридна війна: український фронт : кол. моногр. / Нац. ін-т стратег. дослідж. ; за заг. ред. В. П. Горбулін. – Київ : НІСД, 2017. – 494 с. // https://chtyvo.org.ua/authors/Horbulin_Volodymyr/Svitova_hibrydna_viina_ukrainskyi_front/
22	Лозовицький О. С. Зовнішня політика держави: становлення та розвиток в умовахглобалізації : монографія / О. С. Лозовицький. - К. : Вид-во Європейського

	університету, 2011. - 400 с.
23	Неліпа Д. В. «Системний аналіз в політології: теорія, методологія, практика». Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Центр учб. л-ри, 2011. – 311 с.
24	Певцов Г. В. Інформаційно-психологічна боротьба у війсьній сфері : моногр. / Г. В. Певцов, А. М. Гордієнко, С. В. Залкін, С. О. Сідченко, А. О. Феклістов, К. І. Хударковський. – Харків : Рожко С. Г., 2017. – 275 с. // http://www.hups.mil.gov.ua/assets/uploads/library/nadhodzhennya/2017-april-june/pdf/17.pdf
25	Поліщук І. Виборча система: оптимальна модель для України //Сучасна українська політика. – К.: Вид-во «Центр соціальних комунікацій», 2011. – Вип. 23
26	Політична наука: Методи досліджень : підручник. – Рек. МОН. / За ред. О. А. Габрієляна.– Київ : ВЦ “Академія”, 2012. - 320 с.
27	Політика в особах (Політичне лідерство на постсоціалістичному просторі: національний і регіональний контексти): навчальний посібник / За заг. ред. проф.. Ф.М. Рудича. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2012. – 400 с.
28	Політична влада і опозиція в Україні: порівняльний аналіз із зарубіжними країнами // За заг.ред. Ф.М. Рудича. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. – 2016. – 488 с.
29	Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – 808 с.
30	Політичні партії України у парламентській виборчій кампанії 2012 року / Колективна монографія / За ред. М.С. Кармазіної. – К.: ІПіЕНДім. І.Ф. Кураса НАН України, 2013. – 400 с.
31	Почепцов Г. Від Фейсбуку і гламуру до WikiLeaks: медіакомунікації.- К.: Спадщина, 2012. - 464 с.
32	Савченко О. Антиукраїнець, або воля до боротьби, поразки чи зради / О. Савченко. – Київ : Самміт-Книга, 2017. – 119 с.
33	Требін М.П. Соціально-політичні студії / М. П. Требин. – Х.: Право, 2017. – 696 с.
34	Herasina L.M. Concept and tendencies to the development of the world political process. Вісник Національного ун-ту «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Політологія. 2018. № 2 (37). С. 8–17. // file:///C:/Users/андрей/Downloads/vnuuap_2018_2_3.pdf

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В ІНТЕРНЕТІ:

- 1 Академія української преси. [URL:http://www.aup.com.ua/en/main/en/](http://www.aup.com.ua/en/main/en/)
- 2 Архів журналу «Соціологія: теорія, методи, Маркетинг». URL: <http://stmm.in.ua/archive/>
- 3 Інститутсоціології НАН України. Видання. Соціальні виміри суспільства URL: <https://i-soc.com.ua/ua/edition/socialni-vimiri-suspilstva/>
- 4 International Sociology: SAGE Journals. URL: <https://journals.sagepub.com/home/iss>
- 5 Київський міжнародний інститут соціології. URL: <https://www.kiis.com.ua/>
- 6 Портал «Медіаосвіта і медіаграмотність». URL:<http://medialiteracy.org.ua/>

- 7 Соціологічна асоціація України. URL:<http://www.sau.kiev.ua/>
- 8 Соціологічна група «Рейтинг». URL: <http://ratinggroup.ua/>
- 9 SOCIS: Центр соціальних та маркетингових досліджень. URL: <http://socis.kiev.ua/ua/>
- 10 Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка. URL: <http://www.uisr.org.ua/>
- 11 Центр соціальний моніторинг. URL: <https://smc.org.ua/>
- 12 Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи Національної академії наук України, публікації URL: <https://idss.org.ua/public>
- 13 Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua
- 14 Верховна Рада України: // www.rada.gov.ua
- 15 Національний інститут стратегічних досліджень // www.niss.gov.ua